

SOM CEA

Un exemple de col·laboració entre un centre educatiu i un Comitè d'Ètica Assistencial

Toni Muñoz, professor de Filosofia de l'Institut Sunsi Móra de Canet de Mar

L'Institut Sunsi Móra de Canet de Mar va obrir les seves portes el 13 de setembre de 2013. El projecte va néixer de l'esforç i la il·lusió d'un grup de pares i, any rere any, s'ha anat consolidant i creixent fins arribar als més de tres-cents alumnes i trenta-quatre docents del curs 2019-20.

Des dels seus inicis, el projecte educatiu del centre ha tingut com a eix vertebrador l'educació en valors de l'alumnat. L'aprenentatge es concep des d'una mirada dinàmica i àmplia que, més enllà d'allò purament acadèmic, abraça l'alumnat, el professorat i les famílies.

El tarannà propi del centre i la seva mida reduïda afavoreixen la creació d'interaccions constants i vincles profundament enriquidors entre tots els membres de la comunitat educativa. Així, l'aprenentatge col·laboratiu i el treball en equip, tant entre alumnes com professors, han marcat el caràcter del centre.

Després de sis anys, l'Institut Sunsi Móra ha esdevingut un exemple en la implementació de noves metodologies com el tractament integral de llengües (TIL) o el treball per àmbits. S'hi integren matèries afins en franges horàries comunes que donen lloc a l'àmbit STEM (ciències naturals, matemàtiques i tecnologia), l'àmbit humanístic (llengües i ciències socials) i l'àmbit d'expressió (música, visual i plàstica i educació física).

El treball integrat dota els alumnes d'una visió més holística del procés d'aprenentatge, on les matèries no són compartiments estancs sinó eines que

s'imbriquen al servei de la construcció col·lectiva del coneixement. Per al professorat, el treball per àmbits implica un trencament radical amb pràctiques antigues, la necessitat de repensar-se i renovar-se contínuament, i el repte de treballar molt estretament amb diferents especialistes.

Així, amb l'aval sòlid d'aquesta metodologia integradora, i amb la voluntat de donar-hi continuïtat, el curs 2017-18 el Departament d'Educació va dotar el centre del primer Batxillerat STEM de Catalunya. A més, l'Institut Sunsi Móra forma part del programa d'innovació STEAMcat del Departament d'Educació des del curs 2018-19.

Amb aquest objectiu, calia dissenyar un batxillerat científicotecnològic diferent i de qualitat. Però integrar els continguts d'aquesta etapa educativa suposava una enorme dificultat respecte els d'ESO. Per aquest motiu, el batxillerat STEM del centre ha acabat diferenciant-se amb una aposta valenta: la recerca a l'exterior d'activitats complementàries a la formació a les aules i el treball en diversos projectes transversals al llarg del curs que tenen com a objectiu interpel·lar i motivar l'alumnat, fent-lo partícip actiu i crític del seu procés d'aprenentatge. És en el si d'aquesta interdisciplinarietat que neix el projecte SOM CEA.

El projecte SOM CEA ha pretès, amb la col·laboració del Comitè d'Ètica assistencial (CEA) de la Corporació de Salut del Maresme i la Selva (CSMS), apropar la bioètica a l'alumnat de primer de batxillerat de l'Institut Sunsi Móra. L'originalitat i el punt revolucionari del projecte rau en el fet d'haver donat veu als joves estudiants en un Comitè d'Ètica Assistencial, referent a un tema que, per edat i recorregut vital, els interpel·la en primera persona: el «menor madur».

Permeteu-me un breu parèntesi per tal de contextualitzar el tema. De fet, quasi d'una manera intuïtiva, algú podria adonar-se del caràcter contradictori del concepte de «menor madur» i pensar: com pot ser que un menor d'edat sigui madur? La paradoxa consisteix en enunciar la possibilitat d'un caràcter madur en una persona adolescent, considerada, legalment parlant, com a menor d'edat.

El terme «menor madur» s'utilitza bàsicament per referir-se a un 'pacient menor madur', perquè se'l considera moralment amb capacitat per intervenir amb responsabilitat. El problema es planteja en el context de la participació del pacient en les relacions sanitàries com una modulació del principi d'autonomia. El terme apareix als Estats Units durant els anys 70, com a reacció a les demandes que els pares d'adolescents realitzaven contra els metges per assistir els seus fills sense el seu consentiment. Per tant, el terme designa una persona adolescent menor d'edat des del punt de vista legal, però «major» o «madura» perquè té certa capacitat per prendre partit en la presa de decisions sanitàries. Tanmateix, diferentment de com succeeix en l'adult, a qui se li suposa la capacitat d'autonomia –ben dubtosa en moltíssims casos–, en els menors ha de demostrar-se la seva capacitat i maduresa moral, i aquesta verificació li competeix al metge responsable del pacient. La majoria d'edat legal són els divuit anys, no obstant això, el propi Dret reconeix que no és necessari arribar a aquesta edat per tenir certes capacitats i exercir certs drets.

Es tracta d'un terme important, fonamentalment per una raó: mostra que la determinació de la capacitat d'un menor és un exercici de competència professional basat en el coneixement de les diferents variables que incideixen en la valoració d'un menor concret i, així mateix, mostra la dificultat de trobar un criteri neutral, imparcial i equitatiu per establir-ne la maduresa. I, precisament, aquesta dificultat ens qüestiona la maduresa de l'adult. Freud, certament, no hi veuria cap dificultat, atès que «l'individu madur és aquell que és capaç d'estimar i de treballar». Accepteu-me la brometa, però les aules de primària estan plenes de nens i nenes que estimen i treballen, malgrat això, no podem concloure que són madurs i madures.

De fet, els adolescents d'avui dia viuen i es mouen en contextos carregats de contrarietats en els quals, a nivell teòric, ningú no nega la importància de l'autonomia personal de l'adolescent. En la pràctica, en canvi, sovint la societat s'oblida de la seva fragilitat, ja que la posa a prova constantment. Sembla que hi hagi una part de la societat molt ocupada per prolongar el temps de l'adolescència alhora que augmenta l'exigència moral cap als joves

quan es tracta de poder prendre decisions. Des d'aquesta perspectiva es podria titllar bona part de la societat adulta, justament, d'adolescent: poc reflexiva, poc transparent i poc madura. Un exemple d'això que estem dient seria la controvèrsia que ha generat i genera la doctrina del menor madur. Aplicar la doctrina –si la persona és reflexiva i entén què li passa–, que pugui ser escoltada i participi en la presa de decisions hauria de ser la normalitat. Aleshores, per què la societat, en general, defuig el tema? Per què, en nombrosos casos, no vol que sigui escoltada ni reconeguda la maduresa de la persona menor d'edat?

Ras i curt, per tancar el parèntesi. El fons que remou la doctrina del menor madur és la certesa que els menors, per la seva condició de persones en procés de formació i desenvolupament físic, psíquic i moral, desperten la necessitat d'una protecció especial. I la manera de protegir aquesta vulnerabilitat passa per fer-los adquirir cada vegada un paper més protagonista en la societat actual; una visió que es distancia de la idea del menor com una persona sotmesa al domini de l'adult i incapaç moralment de prendre decisions.

Com a professors d'adolescents i d'adolescents madurs, vam creure interessant plantejar la situació problemàtica que suscita el menor madur en els vertaders protagonistes de la història. Per fer-ho, vam partir de la convicció pedagògica que el projecte no consistia en un ritual d'iniciació a la bioètica per part de l'alumnat, sinó, més aviat, la bioètica se li disposava, en un espai deslliurat de paternalismes, invitant-lo a un diàleg moral sobre l'autonomia inscrit en l'àmbit de la salut.

La metodologia que va teixir el projecte va pressuposar una mirada competencial al currículum de batxillerat i l'aprenentatge basat en problemes (ABP) com a eina estratègica.

D'una banda, l'enfocament competencial del currículum va permetre donar al projecte un caràcter interdisciplinari a partir de la integració de tres matèries: la filosofia, la història i la biologia. La riquesa d'aquesta mirada global va facilitar a l'alumnat un marc de referència. El mètode de treball basat en

l'anàlisi, el raonament i la discussió característic de la filosofia, entesa més com una activitat de recerca intel·lectual que no pas un saber donat i acabat, va permetre a l'alumnat definir conceptes i usar-los amb propietat, analitzar críticament les idees, argumentar i dialogar amb raons a favor o en contra.

D'altra banda, la metodologia de l'ABP, una metodologia activa que reproduïx la manera natural que tenim d'aprendre, va permetre introduir múltiples formes de treball col·laboratiu i cooperatiu que van fomentar la creativitat, la presa de decisions i el pensament crític.

Les classes convencionals de primer de batxillerat es van aturar durant dos dies. Van ser dotze hores destinades a la creació d'un espai interdisciplinari a partir de metodologies integrades i un treball globalitzat. El pla d'aprenentatge concretava el projecte en dos dies: el primer, destinat a la presentació del problema per part de l'experta i a la recerca bibliogràfica sobre la temàtica, i el segon dia, a la deliberació dels casos i a la redacció d'unes recomanacions dirigides als professionals sanitaris.

L'aprenentatge va partir d'un problema, d'un encàrrec, d'un cas concret de la vida real i que no tenia una única solució correcta, si es vol. L'experta, concretament la Dra. Emília Cortés, cap de Servei d'Urgències i Emergències de l'Hospital Comarcal Sant Jaume de Calella i Coordinadora del CEA de la CSMS, es va fer càrrec de la presentació del problema. En una visita a l'institut, la Dra. Cortés va obrir la sessió de 45 minuts amb una intervenció sobre els conflictes ètics mèdics en l'adolescència i va mostrar com sovint l'adolescent és el gran oblidat en el sistema sanitari. La seva exposició va transitar per temes com la salut mental i la salut sexual, la participació dels nens en la presa de decisions, la confiança i la cura en malalties cròniques durant l'adolescència, la maduresa i els riscos de la decisió, la distinció entre capacitat i competència, els factors contextuals que entren en joc en la presa de decisions, entre d'altres. Finalment, va presentar els casos protagonitzats per joves i adolescents menors, d'edats compreses entre quinze i disset anys, en un context d'urgència clínica. L'especialista va tancar la sessió obrint un espai destinat a l'aclariment d'aquells dubtes referents a la pràctica sanitària.

Després de la recerca bàsica i fonamental, amb l'alumnat apoderat, es va transformar la classe en un CEA i, a través de la pràctica deliberativa (el mètode per excel·lència de la bioètica), els alumnes van discutir sobre els casos i van consensuar unes recomanacions. Posteriorment, els alumnes van assistir convidats en una reunió ordinària del CEA a l'Hospital Sant Jaume de Calella, on van poder presentar l'informe i deliberar amb els membres del CEA sobre els casos clínics.

Dèiem al començament que l'objectiu del treball integrat és convertir l'alumne en protagonista del seu procés d'aprenentatge. Doncs bé, amb el projecte reposat i des de la distància que ens dona el temps, es poden fer les valoracions que calguin. D'entrada, pensem que el projecte és un exemple excel·lent de col·laboració entre un centre educatiu i un CEA: Educació i Salut. SOM CEA ha sabut aprofitar l'adolescència dels alumnes, aquest moment clau de la construcció de la seva biografia, de la pròpia identitat narrativa, per proposar-los un exercici autoreflexiu, una manera de mirar-se al mirall a través d'uns temes que, en molts casos, reflecteixen la seva realitat.

Destaquem també, evidentment, el fet que l'alumnat sap més sobre bioètica a nivell acadèmic, un saber teòric concretat en els principis bàsics, els drets i deures del menor en l'àmbit sanitari, l'existència i el funcionament dels CEA, etc. Tanmateix, el treball transversal ha estimulat un saber més pràctic relacionat amb l'exercici de la deliberació. La pràctica deliberativa ha permès a l'alumnat desenvolupar estratègies de pensament, prendre consciència d'actituds importants i enfortir-li el múscul moral. De fet, la classe es va convertir en un espai destinat a abordar qüestions no tan importants i rellevants a nivell curricular però que són crucials, com les que tenen a veure amb la salut o qualsevol altra dimensió de la vida personal del jovent.

No obstat això, el valor afegit del projecte va quedar palès a la trobada entre estudiants de batxillerat i professionals de l'àmbit de la salut. Una reunió ordinària, a la sala de juntes de l'Hospital Sant Jaume de Calella, on els alumnes van compartir taula de treball amb els membres del CEA: infermeres, metges i metgesses, psicòloga, treballadora social, advocada i

filòsof. Aquella experiència va fer que els alumnes se sentissin interpel·lats i la motivació se'ls veia reflectida en els ulls. Després d'una hora i mitja de debat ètic, de discussió moral i d'intercanvi de raons, la curiositat i l'admiració, tal com deia Aristòtil, van fer la resta. Es va crear un espai de respecte i confiança que va permetre compartir, a demanada dels estudiants, les experiències de l'equip de sanitaris, i no només les professionals sinó, sobretot, les més personals referents als temes més compromesos de la professió: el patiment, el dolor, la malaltia, el final de la vida, la mort, etc., que, al capdavall, són els grans temes de la humanitat. Recordo, assegut en aquella taula, creuar una mirada de complicitat amb el tutor del grup, i sense paraules haver-nos-ho dit tot.

Tanmateix, en una trobada, la realimentació, el *feedback*, és bidireccional. En aquest sentit, els professionals de la salut, també es van sentir interpel·lats. Van quedar captivats per la capacitat dels joves per defensar les seves conclusions, sobretot davant de casos clínics de decisió complexa, també amb l'entusiasme que ho feien. Es van emocionar en conèixer les històries personals de superació d'alguns d'ells i veure de prop la frescor i la innocència amb què encaren el futur. Concretament, la Dra. Cortés va comentar que l'experiència li havia suposat un retorn a la il·lusió d'abans de començar la carrera de Medicina, un època de la seva vida governada per la inseguretat sobre les pròpies capacitats, el sentit del deure i l'esperança en el futur. En un moment existencial, deia, «on creus que tot està per fer i tot és possible».

En finalitzar la sessió, sortint de la sala i entre sorolls de cadires, se'ns va quedar gravat el comentari de la psicòloga a cau d'orella: «hem rebut una visita del futur que ens ha deixat esperançats».